

ПРЕГЛЕД/ОБЗОРИ И РЕЦЕНЗИИ/SURVEY AND BOOK REVIEWS

Димо Чешмеджиев (Пловдив, България)

СТО ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ФРАНТИШЕК ДВОРНИК

АЗ ЖЕ, СЪГЛЕДАВЪ И СЪМОТРИВЪ ВЪСЪХЪ, ВНАДЪХЪ
 ЕДНОМУ КРАСИВЪШМУ ВЪСЪХЪ, АНЦЕМЪ СЪЕТЫШЪ СЕ
 И ОУКРАШЕНЪ ВСАМИ МОИСТНЪ ЗЛАТНИИ И БИСРЪИ
 И ВЪСЮ ОУТВЕРЮ, ЕНЖЕ ВЪ НИМЕ СОФІА, СРЪЧЪ
 ПРЪМОУДРЪСТЪ.

*Пространно житие на Константин-Кирил
 Философ*

Точно преди сто години, на 14 сърпен (август) 1893 г. в малкото моравско село Хомиж, в подожито на историческия връх Хостин, вижда белия свят Франтишек Дворник. Не знам доколко областта, в която се е родил, където историята може да се срещне на всяка крачка, предопределя неговите бъдещи научни занимания, но погледнато чисто емоционално, е просто задължително един от най-големите чешки, славянски и световни медиевисти да се роди точно тук — в сърцето на древна Моравия. Изоставяйки емоционалния план, може да се твърди, че появата на бял свят на бъдещия учен точно тук е и голям късмет, тъй като има възможност да получи твърде солидно първоначално образование — отначало в архиепископската гимназия в близкия Кромниержиж, а сетне в богословския Кирило-Методиевски факултет на университета в Оломоуц. На някого може да се види странно, че следването в такъв прочут богословски факултет е наречено „първоначално образование“, но то е защото по-късно Фр. Дворник продължава обучението си в други, още по-прочути научни средища. Първото от тях е Прага, където учи в Карловия университет при Я. Бидло. След това има шанса да попадне в самата столица на световната византология — Париж, където специализира при един от корифеите — Шарл Дил. В Париж той издава

и първия си голям труд¹, защитен като докторат в Сорбоната през 1926 г. По-късно той ще свърже името си с още две големи научни средища — Кеймбридж (Англия) и особено Дъмбъртън Оукс, където прекарва последната част от живота си.

Позволил си това сравнително подробно изброяване на местата, където се обучава бележитият учен, тъй като те до голяма степен обуславят научните интереси на Фр. Дворник — един от най-разностранните учени на нашето столетие, един от тези, които успешно разкрепостяват славистиката (и в частност кирлометодиевистиката), изваждат я от провинциалната ѝ самовгълбеност и я издигат до равнището на световна наука.

Някой беше казал, че всеки автор пише цял живот една и съща книга независимо от това, колко тома наброяват неговите съчинения. Това с цяла сила се отнася до Фр. Дворник — всяко едно от многобройните му изследвания е насочено към изясняване на големия въпрос за приобщаването на славяните към християнската религия, т. е. към европейската цивилизация. Ето това е голямата тема на Фр. Дворник, която той изследва методично от различни гледни точки,

¹ Dvorník, F. Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle. Paris, 1926 (Hattiesburg, 1970²).

но главно с оглед на взаимодействията — сложни и многостранни, с главния център за християнизация на славяните — Византия.

Разработването на тази тема Фр. Дворник започва още в гореспоменатия си докторат. В него се изследват преди всичко въпросите за появата на славяните на политическата сцена в Европа като важен фактор между двата основни християнски центъра. Основно място в работата е отделено на Константинопол, чиято роля в това време е много по-слабо разглеждана, а и често в съществуващите изследвания взимат връх предубежденията на техните автори спрямо столицата на източното християнство и предразсъдъците към него. Знаменателно е, че с изкореняването на тези предубеждения и предразсъдъци се заема един католически духовник. Тук бих искал да цитирам част от една рецензия от това време — на Ю. Трифонов, който най-добре е формулирал оценката в този аспект:

„Особено заслужава да се изтъкне обстоятелството, че авторът е свободен от предразсъдъка да се гледа на Византия като на извор на политически интриги и нравствена поквара — предразсъдък, от който учените от 50 години насам вече се стараят да се освободят, но който у нас има още по-дълбоки корени поради злините, които са ни сторили гърците през дълговременното ни съседство с тях.“²

Като оставям някои конкретни моменти настрана, бих искал да изтъкна разглеждането на въпроса за християнизацията на славяните в контекста на византийската политика за приобщаване на новите жители на империята. В тази насока Фр. Дворник изследва подробно организацията на мисионерската дейност на Константинополската патриаршия и интегрирането на новозаселените в империята славяни посредством организирането им в църковни единици. Така, естествено Фр. Дворник стига до един от главните идеолози на тази византийска политика — патриарх Фотий. Впрочем той продължава да се занимава с личността на бележития византийски политик и интелектуалец през целия си живот и написва няколко изследвания върху него³.

² Трифонов, Ю. — Известия на историческото дружество в София, 7—8, 1928, 146.

³ Dvornik, F. The Photian Schism. History and Legend. Cambridge, 1948 (1970); Dvornik, F. Photius et la réorganisation de l'Académie patriarcale, — Analecta Bollandiana, 68, 1950; Dvornik, F. The Patriarch Photius and Iconoclasm. — Dumbarton Oaks Papers, 7, 1953; Dvornik, F. Photius's Career in Teaching and Diplomacy. — Byzan-

Така стигаме до темата, на която Фр. Дворник посвещава най-много сили и време — кирило-методиевската. И това е естествено — Кирил и Методий са най-известните и ярки византийски мисионери сред славяните, които стават символи на християнизацията на славянските народи.

Кирило-методиевските занимания на Фр. Дворник са твърде многообразни, приносите му твърде многобройни, за да бъдат дори само изброени. На първо място бих поставил стремежа му да разглежда Кирил и Методий преди всичко като християнски мисионери и оттам да извежда всички други дейности, с които днес ги знаем. Това означава чисто и просто да се впрегне конят пред козлата — Кирил и Методий създават азбука и превеждат основните богослужебни книги, защото са християнски мисионери и те са им нужни като инструмент за тяхната проповед. Поставен на тази основа, въпросът става ясен и се избягва намесването на всякакви емоционални и прочее аргументи за обясняване на появата на славянската азбука и книги, нещо, често срещано в науката преди него, а за съжаление и досега.

Изтъквайки Кирил и Методий преди всичко като мисионери, той се стреми и успява да намери тяхното място в контекста на теорията и практиката на византийската политическа доктрина за християнизация на варварите. Дворник разглежда извършеното от Кирил и Методий не като единичен ислучаен акт, вдъхновен от емоционални подбуди на обзети от религиозна или народностна ревност хора, а като част от една обмислена политическа линия, чието начало трябва да се търси доста преди тях. Оттук нататък Фр. Дворник вече изследва дейността на двамата братя на фона на общата политическа ситуация в Европа през IX в. — съперничеството между Рим и Константинопол в комбинация с чисто политическите взаимоотношения между Византия, Немското кралство, България и Великоморавия. Именно на базата на сложните взаимодействия между всички тези фактори Фр. Дворник търси ролята и мястото на византийската мисия на Кирил и Методий. Днес някои от конкретните възстановки на бележития учен не се присмат, някои се оспорват, но принципът си остава неизменен и неговата правилност се потвърждава и от съвременните изследвания.

В тази насока заслужава адмирация и успешният опит на Фр. Дворник да излезе от рамките на актуалния в миналото

tinoslavica, 34, 1973; Dvornik, F. Photian and Byzantine Ecclesiastical Studies. London, 1974.

и доста безсмислен спор около въпроса, дали Кирил и Методий са православни, или католици. Тук много му помага неговата изключителна обективност. Няма да се стърпя да не цитирам по този повод мнението на П. Лавров, който пише:

„Выше всякой похвалы стоит беспристрастное вероисповедное, которым он выделяется в ряду своих предшественников.“⁴

Специално бих искал да обърна внимание на най-забележителното според мен съчинение на Фр. Дворник, посветено на кирило-методиевската проблематика. Това е знаменитата му книга за житията на двамата братя от византийска гледна точка⁵. В него авторът поставя за разглеждане един от най-важните въпроси в кирило-методиевската проблематика — този за стойността на пространните жития като извор. Той отговаря на този въпрос на базата на щателен анализ на двете жития, като съпоставя данните, които те съдържат, с тези, които се съдържат в редица византийски извори от епохата. Науката, разбира се, познава други подобни опити и преди Дворник, но това е най-пълният и извършен от блестящ познавач на византийската действителност. Затова и положителният отговор на въпроса за стойността на двете жития като исторически извор е убедителен. Това изследване на Фр. Дворник, както и някои други по-късни убедително реабилитират двете жития от постоянните опити да бъдат дискредитирани с оглед на тяхната достоверност. Неговите изводи се подкрепят недвусмислено от открити след това извори, като например новият препис на Италианската легенда, който показва убедително приоритета на славянските извори. По такъв начин тази книга ляга в основата на всички изследвания, които използват за реконструкция на събитията около живота и дейността на Кирил и Методий именно пространните жития като основни носители на първостепенна информация. Може също така да се отбележи виртуозният анализ на някои трудни места от достигналата в късни преписи до нас текст.

Приносител на Фр. Дворник към българската историография са многобройни. Тук бих искал да отделя внимание само на два. Първият е публикуването от учения Житие на св. Григорий

⁴ Лавров, П. А. — Известия по рускому языку и словесности, I, 1928, 291.

⁵ Dvorník, F. Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance. Prague, 1933.

Декаполит, благодарение на което се хвърля известна светлина върху събитията в Македония от първата половина на IX в.⁶ Вторият принос, който като че ли е недооценен в съвременната българска историография, това е въпросът за диоцеза Илирик и споровете на двете църкви за него. С ръкополагането на Методий за архиепископ на този диоцез, на престола на апостол Андроник, част от чиито владения са под българска власт, изглежда, трябва да се търси обяснението за появилите се по-късно съобщения за връзки на славянския светец с България.

Ако условно разделим живота на Фр. Дворник на два периода — сръбски и американски, можем да отбележим, че през втория бележитият учен продължава да разработва същите теми и проблеми, набелязани още в началото на научната му кариера. Отново най-голямо внимание отделя на някои страни от мисионерството в християнската църква и покръстването на различни групи славяни. Особено бих искал да подчертая в тази поредица голямото му изследване върху ап. Андрей и връзката, която търсят чрез него и дейността му различни църкви с апостолската традиция⁷.

Характерна за този втори период от неговото творчество е и появата на редица обобщаващи изследвания върху историята и културата на средновековните славяни, върху тяхното място в средновековната цивилизация, с които той продължава на съвременни равнище една стара чешка традиция (П. Й. Шафарик, Л. Нидерле и др.). Без преувеличение може да се каже, че Фр. Дворник е един от най-заслужилите за популяризацията на тези теми и проблеми в световен мащаб — това може да се установи дори само с един бегъл поглед върху неговата библиография — повечето от тези изследвания са преведени на основните световни езици⁸.

⁶ Dvorník, F. La Vie de saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IXe siècle. Paris, 1926 (Travaux publiés par l'Institut d'études Slaves, V).

⁷ Dvorník, F. Byzantine Missions among the Slavs. SS. Konstantine-Cyril and Methodius. New Brunswick — New Jersey, 1970 (=Byzantské misie u Slovanů. Praha, 1970); Dvorník, F. The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew. — *Dubarton Oaks Studies*, 1958.

⁸ Der Nersessian, S. Francis Dvornik (Bibliography). — *Dubarton Oaks Papers*, 27, 1973, 1-10.